

NÛRMUHAMMET ANDALIP VE “NESİMÎ” POEMASI*

Aydın ÖZTÜRK

ÖZET

Batı Türkçesi, Türk yazı dilinin en büyük gelişme sahalarından biridir. Batı Türkçesi Oğuzların kullandığı dildir. Oğuzca yahut coğrafi tasnife göre Batı Türkçesi, Batı Oğuzcası ve Doğu Oğuzcası olarak sınıflandırılmıştır. Türkmen Türkçesi Doğu Oğuzcasına aittir. Doğu Türkçesinin etkisiyle Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesinin dil özelliklerini de barındırmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalarla bu lehçeyle yazılan eserler tanınmaya başlanmıştır. Biz bu makalede yüksek lisans tezimize konu olarak aldığımız 18. yüzyıl Türkmen şairi Nürmuhammet Andalıp'ın Nesimî adlı manzum eserinin özellikle dil incelemesiyle ortaya çıkan unsurları üzerinde durduk. Çalışmamızda Andalıp'ın hayatı ve eserinin muhtevası da söz konusu edilmiştir. İnceleme sonunda 18. yüzyıl metni ile bugünkü Türkmençe metinler arasında görülen değişimler ya da aynı anda kullanılan ikili şekiller ile Türkiye Türkçesiyle olan paralellik ve farklılıklar belirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nürmuhammet Andalıp, Nesimî, Türkmen Türkçesi

NÛRMUHAMMET ANDALIP AND “NESİMÎ” POEM

ABSTRACT

Western Turkish is one of the major development areas of written Turkish language. Western Turkish is the language used by Oghuz Turks. Oghuz language, or Western Turkish according to geographical classification, has been classified as Western and Eastern Oghuz language. Turkmen Turkish belongs to Eastern Oghuz

*Bu çalışma yüksek lisans tezimize dayanmaktadır. Daha ayrıntılı bilgiler için tezimize bakılabilir: Aydın Öztürk, **Nürmuhammet Andalıp'ın Nesimî Adlı Eseri (Giriş-Dil Özellikleri-Metin-Sözlük)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Danışman: Prof. Dr. Gürer Gülsevin) İzmir 2008, XXIV-484-120 s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

language. Under the influences from Eastern Turkish, it also contains linguistic characteristics of Khorezm, Kipchak and Chagatai Turkish. By the means of studies in recent years, works written in this dialect have began to be known. In the present study, we focused particularly on components originating from linguistic examination of poetical work Nesîmî by 18th century Turkmen poem Nurmuhamet Andalip who is the subject of our postgraduate thesis. The study determined the differences between Turkish of the 18th century and modern Turkish texts or similarities and differences to Turkish of modern Turkey among dualistic forms used simultaneously.

Key Words: Nurmuhamet Andalip, Nesîmî, Turkmen Turkish.

Metot

Çalışmamızda yazar ve eserinden yola çıkılarak bir dil incelemesi örneği ortaya konmuştur. Türkmen klasik edebiyatının önemli bir ismi olan Nurmuhamet Andalip'ın Türk edebiyatında çok tanınmış tarihî bir şahsiyet olan Nesîmî üzerine yazdığı poema genelgeçer bir metotla tez hâline getirilmiştir. Girişte Türkmenistan, Türkmenler, Türkmençe ve Türkmen edebiyatı ile ilgili bilgiler verildikten sonra eserin müellifi Nurmuhamet Andalip'ın hayatı, sanatı ve eserleri ile çalışmamıza konu olan Nesîmî hakkında bilgiler verilmiştir. Metnin şekil ve içerik özelliklerini ele alırken ise nazım birimi, vezin, kafiye, muhteva, üslûp ve söz sanatlarını örneklerle değerlendirdik.

Çalışmamıza esas olan dil incelemesinde eserin ses, şekil, cümle bilgisi yönünden özellikleri etraflıca ele alınıp bol örneklerle ortaya konmuştur. İncelemede 18. yüzyıl Türkmençesinin günümüz Türkmençesi yanında bazen Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Çağatay Türkçesiyle karşılaştırılması imkanı da sağlanmıştır. Metnin çeviri bölümünde 1922'de Aşkabat'ta Kiril harfleriyle basılmış nüshasını Latin harflerine transkribe ederek Türkiye Türkçesine aktardık. Transkripsiyonda diftonglaşanlar dışında yazıda gösterilmediği için yorucu olmasına rağmen bütün uzunlukları tespit ettik, ayrıca nazal g'ler (ñ) ile açık e'leri (è) de gösterdik. Ancak bütün "s ve z"leri peltek olduğu için göstermedik. Türkiye Türkçesine aktarırken kelimelerin duygu değerlerini vermeye çalıştık. Tezimizin sözlük

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

bölümünde ana metinde geçen bütün kelimelerin anlamları, kelime türleri ve kökenleri ile ünlü uzunlukları tespit edilmiştir. Bunun için çeşitli sözlüklerden karşılaştırmalı olarak faydalandık. Eser tarihî bir şahsiyeti ele aldığı için özel adlar dizini de oluşturduk. Kaynakçada Türk dili, Türkmen dili, edebiyatı, çalışmamızın konusu ve yazarıyla ilgili eser ve yazar adlarına da yer verdik.

Giriş

Aynı kökten gelerek yüzyıllar boyunca aynı dil ve edebiyatı birlikte oluşturan ve ana dile bağlı kalan Türk toplulukları ancak son yüzyıl içinde bu birikimi paylaşmaya başladılar. Türkiye Türkçesi dil çalışmalarında yakın zamanlara kadar tarihî Türk lehçelerine ve Eski Oğuz Türkçesi metin yayınlarına ağırlık verilmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısı Köktürk Yazıtları, Geçiş Dönemi eserleri, Dede Korkut Hikâyeleri ve Oğuz Kağan Destanı vs. ile 20. yüzyılın ikinci yarısı Eski Oğuz Türkçesi üzerine yoğun çalışmalar görülür. Yine Ahmet Caferoğlu'nun ağızlar üzerine başlattığı yoğun çalışmalar söz konusudur.

“Çağdaş Türk lehçeleri, Türkiye Türkolojisinin çalışma alanına çok geç dahil olmuştur. Türkoloji kürsülerinin kuruluşunda ve gelişmesinde Türk dünyası kökenli bilim adamlarının önemli bir yer tutmuş olmasına rağmen çağdaş Türk lehçelerine karşı gösterilen kayıtsızlık ilgi çekicidir. İstanbul Türkolojisinde Ahmet Caferoğlu (Azerbaycan) ve Reşit Rahmeti Arat (Tatar); Ankara Türkolojisinde Abdülkadir İnan (Başkurt), Saadet Çağatay (Tatar) ve Ahmet Temir (Tatar) hiç şüphesiz çok önemli hocalar olarak binlerce talebe ve pek çok bilim adamı yetiştirmişlerdir. Ancak bunlardan Saadet Çağatay dışında kalanların çağdaş lehçeler (dil) konusunda çok az yayını vardır.”¹

1980'lerden sonra Türk lehçeleri üzerine çalışmaların hızlandığı görülür. Üniversiteler doksanlı yıllardan itibaren ilmî çalışmalarını yoğunlaştırırlar. Yapılan çalışmalar o lehçe ve dönemin dil özellikleri yanında üzerinde çalışılan eserin muhtevası ve müellifi üzerinde de aydınlatıcı olmaktadır. Yapılan çalışmaların çoğu karşılaştırmalı olarak ortaya konmaktadır. İncelenen eserler ses, şekil ve cümle bilgisi ile söz varlığı bakımından ele alınırken hem grubu aynı olan hem de farklı olan lehçelerle mukayese imkânı ortaya

¹ Ahmet Bican Ercilasun, “Türkiye Türkolojisine ve Türkiye’deki Türk Lehçeleri Çalışmalarına Genel Bakış”, **Türk Lehçeleri Grameri**, Akçağ Yayınları, Ankara (2007). s. 18.

çıkılmaktadır. Aynı zamanda eserin yazıldığı dönemle günümüze kadar olan süreçte meydana gelen değişiklikleri görmek de mümkün olmaktadır.

Bu çalışmamızın amacı, Oğuz grubu yazı dillerinin doğu kolundan olan Türkmencenin 18. yüzyıl klasik edebiyat döneminde destansı üslubun öncüsü olan Nurmhammet Andalıp'ın dinî-felsefî konulu Nesîmî adlı manzumesini tanıtmak ve dil özelliklerini ortaya koymaktır.

1. Türkmen Edebiyatı

Bütün Türk dünyası edebiyatlarında olduğu gibi Türkmen Türklerinin de çok zengin bir edebiyat geleneği vardır. Aslında hepsi aynı kökten doğmuş ve aynı kaynaktan beslenmişlerdir. Türk boylarının bir kısmı çeşitli nedenlerle farklı coğrafyalara gitmişler, ancak özünde birbirlerine bağlı kalmışlardır. Orta Asya'da, Anadolu'da, Balkanlarda vs. yerlerde oluşturulan eserler ortak bir edebiyatın ürünüdür.

Başlangıçta Köktürklerin, Uygurların oluşturdukları edebiyat, Orta Asya bozkırlarına diktikleri bengü taşlar bütün Türk soylu halkların ortak değerleri olarak bilinir. Ergenekon, Oğuz Kağan, Türeyiş, Gılgamış gibi destanlar, Oğuznameler vs. böyledir. “Köktürk bengü taşlarını Doğu Köktürklerinin yazılı-resmî tarihleri kabul edebileceğimiz gibi, Oğuznamelerle Dede Korkut boylarını da Batı Köktürkleri ile Türkişlerin (On Okların-Oğuzların) sözlü halk tarihi olarak kabul edebiliriz.”²

İslamiyeti kabul etmeleriyle birlikte yeni bir medeniyet dairesine giren Türkler Karahanlılardan başlayarak bu paralelde eserler vermişler, dil olarak da Arapça ve Farsçanın etkisinde kalmışlardır. Ancak “Kaşgarlı Mahmut'la Balasagunlu Yusuf Has Hacip Türk dilinin birliğinin, şive ayrılıklarına rağmen asırlarca devam etmesinde büyük rol oynamışlardır. Birincisi Türk dilinin incisi değerinde bulunan, çağın Türk illerinin ve kavimlerinin ağızlarını tespit etmiş, ikincisi ise Türkçeyi İslamî edebiyat çerçevesinde edebî şiir dili hâline getirmiştir. Has Hacip İslamî Türk şiirinin mektebini kurmuştur.”³

² Ahmet Bican Ercilasun, **Başlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, İstanbul (2004), s. 127

³ Ahmet Caferoğlu, **Türk Dili Tarihi**, Enderun Kitabevi, C. II, İstanbul (2000), s. 1.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

Türkmen edebiyatı zengin bir sözlü edebiyat geleneğine sahiptir. Destanlar, masallar, atasözleri, bilmece ve aydım denilen türküler bunlar arasındadır. Köroğlu, Şahsenem ile Garip, Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha, Aslı ile Kerem ve Necep Oğlan gibi destan ve halk hikâyeleri Türkmenler arasında çok sevilmektedir.

Türkmenler arasında edebî yazı dili ve geleneğinin başladığı 18. yüzyıl Türkmen edebiyatının “altın asrı” olarak bilinir. Bu dönem klasik Türkmen edebiyatında Mahtumkulu, Andalıp, Azadı, Şeydayı, Şabende, Gayıbı, Magrupı gibi isimler ön plana çıkar. Mahtumkulu şairane geleneğin temsilcisi ve realizmin kurucusu olmuştur. “Klasik edebiyat geleneğinden gelen Mahtumkulu Çağatay Türkçesini çok iyi bilmesine rağmen, yerel Türkmen ağzını kullanarak onun yazı dili hâline gelmesini sağlamıştır. Şiirlerinde halk şiiri geleneklerine geniş yer ayırmış, sözü veciz kullanma, atasözlerine yer verme gibi hususlarda büyük başarı göstermiştir.”⁴ Andalıp da bu yüzyılda yazılı destan geleneğinin temsilcisi olmuştur.

2. Andalıp’ın Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri

Türkmen klasik edebiyatının önde gelen şairlerinden Andalıp’ın hayatına dair bilgiler daha çok sözlü kaynaklara dayanır. Yazılı bilgilere ise genellikle el yazması metinlerin tanıtımlarında rastlanır. Özellikle 1940 yılından sonra toplanan malzemelerde Andalıp’la ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgilerden en önemlisi 1941 yılında İsgender köylü yetmiş yaşındaki Seyitcan Kazıoğlu’nun verdiği bilgidir. Bu bilgiye göre Andalıp’ın aslı Hive-Daşhovuz Türkmenlerindedir. Şair hakkındaki bir başka sözlü malumat olan Gızılbatlı Durdı Molla Övezgılıçoğlu’nun 1941 yılının Temmuz ayında verdiği bilgide de Andalıp’ın aslen Hiveli olduğu belirtilmiştir. Yine bu bilgiye göre şairin babasının adı Seyitahmet’tir. A. Mulkamanov ve G. Nazarov gibi araştırmacılar şairin babasının adının Seyitmuhammet olduğunu ifade etmişlerdir. Türkmenler arasındaki bu rivayetler dışında Özbekler arasında da çeşitli rivayetler bulunmaktadır. 1941 yılında yetmiş yaşında olan Hiveli Özbek şairi Gurban Ata İsmayıloğlu tarafından verilen bilgide de 250 yıl önce Köneürgeç’te büyük bir şairin ortaya çıktığı, Gül adlı bir kıza olan aşkıdan dolayı bülbül manasına gelen Andalıp mahlasını kullanmaya başladığı belirtilmiştir.⁵ Ürgenç’in Garamazı köyünde doğduğunu

⁴ Ahmet Buran-Ercan Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara (2001), s. 68.

⁵ Mustafa Aça, *age.*, s. 72

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

belirten başka kaynaklar da vardır.⁶ Halk arasından toplanan efsanevî malumatlardan çıkan sonuçlara göre Andalıp ilk olarak Daşhovuz'un Yılanlı bölgesinin Garamazı köyünde yaşamıştır. Sonra amansız bir hastalığa tutulduğu için Özbekler arasına göç etmiş, Ürgenç ve Hive bölgesinde yerleşmiştir.⁷

Andalıp'ın yaşadığı yüzyıl ve doğum tarihi hakkında farklı görüşler vardır. A. Meredov, A. Nuryagdiyev gibi araştırmacıların yer aldığı birinci grup Andalıp'ın XVIII. yüzyılda yaşadığı tezini savunmuştur. A. Bekmiradov, A. Mulkamanov, G. Nazarov gibi araştırmacıların yer aldığı ikinci grup ise Andalıp'ın XVII. yüzyılda yaşadığı tezini ileri sürmüşlerdir. İlk gruba giren araştırmacılar yazmaların başındaki girişlerde verilen tarihlerden başka, sözlü kaynaklardan da faydalanma yoluna gitmişlerdir. Şairin özellikle Yüsup-Züleyhâ ve Risâlayı-Nesîmî gibi eserlerinin el yazmalarının başında bulunan giriş bölümünde adı geçen Şahgazi Han (1766-1767), ilk grup içinde yer alan araştırmacıların hareket noktası olmuştur. Yine aynı araştırmacılar 1228 numarada saklanan 1122 (1709-1710) tarihli yazmanın tarihinin yanlış yazıldığını, bu tarihin aslında 1202 (1793-1794) olması gerektiği görüşünü savunmuşlardır.⁸

Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan Andalıp'ın 18. yüzyılda Türkmen toplumunun yaşadığı olaylardan, zor hayat şartlarından etkilendiği eserlerinden anlaşılmaktadır. Kullandığı "Andalibi-bînovâ, Andalibi-zâr, Andalibi-belâkeş" gibi mahlaslar ve lirik şiirlerinde yer alan "Ömürlerdir görmedim senden vepâ, ey çarh kim", "Dünyede çekdim men âhı-hasret", "Pelekde âhı-suzânım, gözümde eşki-galtanım" ya da Yusup-Züleyha destanının giriş bölümünde yer alan:

Geh harabâti işim, geh pıgân,

Külbeyi-ahzân idi maña mekân

gibi mısralar onun içinde bulunduğu durumu ifade eder.⁹ XVIII. asrın tarihi, Türkmenlerin sosyal yapısı, iktisadî durumu Andalıp'ın eserlerinden takip edilebilir.¹⁰

⁶ Fikret Türkmen, Gurbandurdı Geldiyev, **Türkmen Şiiri Antolojisi**, Türksoy Yayınları, Ankara (1995), s. 1.

⁷ Mustafa Aça, **age.**, s. 73.

⁸ Mustafa Aça, **age.**, s. 74.

⁹ A. Meredov, **Nurmuhammet Andalıp-Lirika**, Türkmenistan SSR İlimler Akademiyası Magdımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutu, "İlim" Neşriyatı, Aşgabat (1976), s. 10-11.

¹⁰ Fikret Türkmen, Gurbandurdı Geldiyev, **age.**, s. 2.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

Nürmuhammet Andalıp'ın eserlerini verdiği 18. yüzyılda Türkmen edebiyatı şairlerinin şiirleri genellikle üç gruba ayrılmıştır. Azadi, Gayıbi, Şeydayi gibi Doğu edebiyatının geleneklerini devam ettirenler veya kitabî stilde eser verenler; Andalıp, Magrupi, Şabende gibi destan şairleri ile başta Mahtumkulu olmak üzere birçok şairin şiirlerinde görülen gerçekçi edebî tarz söz konusudur.

Türkmen yazılı klasik edebiyatının en büyük temsilcilerinden biri olan Andalıp aynı zamanda Orta Asya Türk edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Türkmen millî yazılı edebiyatında verdiği birçok eserle Harezm bölgesinde büyük bir şöhrete sahip olmuştur. Ortak edebiyatın zenginleşip olgunlaşmasında büyük emeği geçmiştir.

Nürmuhammet Andalıp Arap, Fars, Tacik ve Türkî dilleri eksiksiz bilen, Doğu edebiyatının tarihini özümsemiş âlim bir şairdir. Onun sanatı Özbek, Tacik edebiyatlarının tarihinde de yer alır. Doğu edebiyatının en tanınmış klasiklerinden Nevayi, Fuzuli, Cami, Nesimi gibi söz sanatı ustaları ile aynı seviyede bulunmayı hak etmiş bir şairdir. Bunu onun destanları ve tahmisleri göstermektedir.¹¹

Andalıp Oğuzlar hakkında anlatılan halk rivayetlerini Oğuzname'sinde anlatarak Oğuznamecilik geleneğini yazılı destan hâline dönüştürür. Edebî dili halk diline yaklaştırır. Türkmen edebiyatını mazmun açısından zenginleştirir. Folklordan, halk rivayet ve inançlarından faydalanır. Kafiye yapmada büyük bir ustalık gösterir.

Andalıp şiirin pek çok türünde eser yazmıştır. Şairin eserleri şekil yönünden de çeşitlilik arz eder. Şair doğu klasik şiirinin en popüler şekilleri olan gazel, murabba, muhammes, muvaşşah, müseddes, tahmis ve terci-i bentte şairlik kudretini denemiştir. Ancak bütün bu eserler içinde özellikle tahmisleri özel bir yere sahiptir, çünkü o Türkistan klasik edebiyatı içinde en çok tahmis yazan şairlerden birisidir. Tahmis yazma geleneği Andalıp'tan önce devam edip gelmiş de olsa, Andalıp'la birlikte sağlam bir yere oturmuştur. Andalıp, tahmislerini çoğu zaman Nevayi ve Fuzuli gibi ortak dönem Türk klasik edebiyatının iki büyük şairinin eserlerine yazmıştır. Bunlardan başka onun tahmislerinde Habîb'in, Vefâ'nın, Câmî'nin ve Ubeydî'nin izlerine de rastlanır.¹²

Nürmuhammet Andalıp nasıl klasik Türk edebiyatının büyük şairlerinden etkilenmişse kendisi de yaşadığı bölgede birçok şairi etkilemiştir. XIX. yüzyıl Özbek şairlerinden Şirmuhammet Munis

¹¹ A. Meredov, *age.*, s. 5.

¹² Mustafa Aça, *age.*, s. 79.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

Harezmi, Andalıp'ın "ne bela hup" redifli gazeline, yine XIX. yüzyıl Özbek şairi Muhlis, şairin "çendan-çendan" gazeline uygun olarak tahmisler yazmışlardır. Ayrıca XIX. yüzyıl Tacik şairi Dâniş de Andalıp'a bir tahmis yazmıştır.¹³

Şairin şiirlerinden beşi Rus diline tercüme edilmiştir. Onların biri gazel, biri dörtleme, biri beşleme, ikisi de Nevayi ile Fuzulî'nin gazellerine yazılan tahmislerdir.¹⁴

Andalıp'ın eserleri hem Türkmenistan'da hem Özbekistan'da çok sevilip okunmuş ve destanları birçok kez istinsah veya taş baskı yoluyla çoğaltılmıştır. Antolojilerde muhammesleri, tahmisleri, gazelleri yer almıştır. Eserlerinin bugün bilinen nüshaları Türkmenistan İlimler Akademisi El Yazmaları Kütüphanesi ile Özbekistan İlimler Akademisi Doğu Araştırmaları Enstitüsü El Yazmaları Bölümü'nde saklanmaktadır. Bazı lirik şiirleri ise Tacikistan ve Leningrad'da bulunan kütüphanelerin el yazmaları bölümünde bulunmaktadır. Şair Orta Asya'da özellikle Harezm bölgesinde büyük bir şöhrete sahip olduğundan değişik ülke araştırmacılarının dikkatini çekmiştir. Azeri araştırmacı Hamit Aralı, Karakalpak araştırmacı K. Bayniyazov, Özbek araştırmacı K. Tahirov ve V.A. Abdullayev çalışmalar yapmışlardır. Destanları ve bazı şiirleri orta ve yüksek okul ders kitaplarına dahil edilmiştir.¹⁵

Fikret Türkmen ve Gurbandurdı Geldiyev 17. ve 18. asır Türkmen edebiyatının, Türkmen tarihinin ve Türkmen yaşayışının bir ansiklopedisi niteliğinde gördükleri Andalıp'ın eserlerini sınıflandırırken Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha, Zeynel Arap, Baba Rovşen ve Melike Mihringar'ı hikâye; Nesimî, Sagdı Vakkas ve Oğuzname'yi ise poema olarak adlandırdılar.¹⁶ Mustafa Aça ise Leyli-Mecnun, Yusup-Züleyha, Babarövşen, Zeynelarap'ı destan; Oğuzname, Rısalayı-Nesimi, Sagdı Vakkas ve Kıssayı-Fırgun'u poema; Melike Mehrinigar'ı ise povest yani uzun hikâye olarak adlandırmıştır.

Makasıtınâma, Rısalayı-Nesimî ya da Nesimî Poeması olarak adlandırılan eserinde şair, meşhur mutasavvıf Nesimî'nin hayatı, trajik sonu ve inancı uğruna yaptığı fedakârlıklar anlatılmaktadır. Mesnevî şeklinde yazılan bu şiir çok başarılı bulunmuş, yer yer Nesimî'nin şiirlerinin de serpiştirildiği orijinal bir kompozisyon çizilmiştir.¹⁷

¹³ Mustafa Aça, *age.*, s. 78.

¹⁴ A. Meredov, *age.*, s. 16.

¹⁵ Mustafa Aça, *age.*, s. 78-81.

¹⁶ Fikret Türkmen, Gurbandurdı Geldiyev, *age.*, s. 1.

¹⁷ Fikret Türkmen, Gurbandurdı Geldiyev, *age.*, s. 2.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Nesîmî şiiirleriyle, ölümü etrafında oluşan menkıbe ve rivayetlerle edebiyatımızda derin ve sürekli etkisiyle yüzyıllarca sürüp giden izler bırakmıştır. Gazellerine Usulî, Şeyhî, Necatî, Revanî, Zâtî, Halilî tanzir, tahmis ve nazireler yazmışlardır. Şair, Habibî, Hatâyî, Fuzûlî ve Kanunî’yi de etkilemiştir. Aşağıda verilen örnekte görüldüğü gibi üstün bir şiir kabiliyetine rağmen Fuzûlî’nin Nesîmî tesirini silemediği belirtilmektedir:

Nesîmî: Dilberâ men senden aynı tende cânı neylerem
Mâl ü mülki taht u tâcı hânümânı neylerem

Fuzûlî : Yoh ‘aceb ger mâla rağbet mülke kılman iltifât
Men gedâ-yı kûy-ı ışkâm mülk ü mâlı neylerem¹⁸

Nesîmî’nin eserleri lisan hususiyeti bakımından Âzerî sahasına aittir. Fakat Nesîmî büyük ve kudretli bir şair olduğu için eserleri, Fuzûlî’ninkilere yakın bir genişlik ve ehemmiyetle, lehçe ve şive farkı gözetilmeksizin, Türkçe konuşulan bütün memleketlerde okunmuş ve sevilmiştir.¹⁹ Türkçe şiiirlerle ilk önce o şöhet bulmuştur.²⁰ Yine Batı Türklerinde Nesîmî’den ve bilhassa Fuzûlî’den sonra yetişen âşıklar aruz veznini kullanmaya başlamışlardır.²¹

3. Nesîmî Poeması ya da Risâla-yı Nesîmî

Poema “şiir formasında yazılan büyük eser”²², risale ise “kısa yazılan küçük kitap”²³ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlara uygun özelliğe sahip eserde şair değişik nazım birimi ve vezinler kullanmıştır. Şekil olarak metin Divan edebiyatının manzum hikâyelerinde görülen mesnevî tarzıyla yazılmıştır. Arada gazel, murabba, muhammes ve müseddes nazım şekillerinin kullanıldığı metin bölümleri de vardır.

Andalıp, Nesîmî poemasında aruz veznini kullanmıştır. Hece sayılarının değiştiği beyit ya da diğer birimlerde kullanılan nazım

¹⁸ Hüseyin Ayan, **Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni**, C. I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara (2002), s. 103.

¹⁹ Necmettin Halil Onan, **İzahlı Divan Şiiri Antolojisi**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul (1989), s. 30.

²⁰ Hüseyin Ayan, **age.**, s. 19.

²¹ Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Akçağ Yayınları, 9. Baskı, Ankara (2003), s. 175.

²² M. Ya Hamzayev vd., **Türkmen Dilinin Sözlüğü**, Türkmenistan İlimler Akademiyası Dil Bilimi İnstitutu, Aşgabat (1962), s. 542.

²³ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara (1990), s. 1073.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

şekillerine bağlı olarak aruz kalıpları da değişmektedir. Ahenk unsuru olarak yarım, tam, zengin ve iç kafiyenin yanında redif de kullanılmıştır. Manzumeye asıl ahengini veren şairin ona kattığı canlılık ve ruhtur. Eserin bütününde tasavvufa uygun derin bir anlam, akıcı ve sürükleyici bir üslup vardır. Şairin duygu, düşünce ve hayallerini aktarırken seçtiği kelimeler, kelime grupları, kısacası dili kullanma şekli onun üslubunu oluşturur. Nurmuhamet Andalıp da eserinde Arapça ve Farsçayı iyi bilen birisi olarak klasik edebiyata vâkıf olduğunu gösteriyor. Eserinde yakaladığı ritim ve lirizm ustalığı, rahat söyleyişi, ahenk oluşturma başarısı, yaşadığı devrin dilini ve ruhunu yansıması gibi özellikleriyle dikkat çekiyor.

Nesîmî poemasında şairimiz kelime hazinesi bakımından Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelere yer veriyor. Bunlardan Arapça olanlar ağırlıktadır. Ancak fiil türünde Türkçe olanların oranı yüksektir. Bir de Yunanca İskender kelimesine rastlıyoruz. Andalıp çeşitli türde kelime ve kelime gruplarını kullanarak yapmacığa ve süse kaçmadan lirik ve didaktik karakterli mısralar ortaya çıkarır. Bunu yaparken Divan şairlerinin çok kullandığı teşbih, teşhis, tenasüp, telmih, tezat, mübalağa, tekrar, nida, istifham ve mecaz-ı mürsel gibi söz ve anlam sanatlarına da başvurur.

Nurmuhamet Andalıp'ın ele aldığı konu, yani tarihî bir şahsiyet olarak Nesîmî, Türk dünyası edebiyatının rağbet ettiği önemli bir özelliğe sahiptir. Nesîmî ve hayatı etrafında eserler ortaya konmuştur. Andalıp da bu eseriyle konuya hakimiyetini göstermektedir. Bu özellik hem metnin şekil yönünden başarılı hem de anlam yönünden derin olmasıyla belirmektedir. Metnin konusuna ve şairimizin eserdeki tavrı ile yararlandığı unsurlara değinelim.

Mısır şehrinde her yönden övgüye değer bir şahsiyet olan Mansur yaşamaktadır. Onun Enel adlı bir kız evladı vardır. Zamanla Enel hakkında dedikodular yayılmaya başlar. Mansur mollalarla tartışır, “Ene'l-Hak” diye ikrar getirir. Mollalar şaha gidip Mansur'u kötüleyerek onun asılmasını isterler. Mansur hak bildiği yoldan dönmez. Onu dara asıp taşlarlar, ama fayda etmez. Sadece Zünnûn-ı Mısırî'nin attıkları onu yaralar. Sonra onu ibret olsun diye ateşe atıp yakarlar. Mansur'un isteğiyle Zünnûn onun külünden bir avuç alır. Bu arada bir tufan kopar. Mısır şehrini sel alır. Zünnûn'un elindeki külü serpmesiyle sular çekilir. Halk helak olmaktan kurtulur. Girdap olup dönen küllü su Ene'l Hak deyip akarak Halep şehri şahının bahçesine doğru gider. Bu köpüklü sudan içen şahın kızı olağanüstü bir şekilde hamile kalır. Nedeni bilinmeyen bu durum dedikoduya sebep olur. Şah ve karısı kızlarını önce öldürmeyi düşünürler, sonra vazgeçip büyük bir sandık yaptırarak hamile kızlarını ona koyup nehre

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

birakırlar. Günler sonra Bağdat’a ulaşan sandığa bir balıkçı rastlar. Bu arada sandıkta Enel bir oğlan dünyaya getirmiştir. Sandığı evine götüren balıkçı ve karısı onlara sahip çıkarlar. Evlatları gibi gördükleri bu oğlana Neseb adını verirken, aynı şekilde dünyaya gelen çocuklarına da Emir adını koyarlar. Sonra Neseb ile Emir hep birlikte gezip dolaşırlar. Birlikte mektebe giderler. Mektepte hocası ona Nesîmî adını verir. Nesîmî bir düş görüp gelecekle ilgili sırlarını kardeşine anlatır. Emir’in Bağdat’a padişah olup kendisini astıracağını söyler. Kardeşi canı gibi sevdiği Nesîmî’nin bu sözlerine üzülür. Bu arada mektebin mollası bir düş görüp onu bir dervişe yorumlatır. Derviş de mektepte okuyan çocuklardan birinin ermiş olduğunu söyler, bunu anlamak için ise her bir talebeye bir bıçak ile civciv verip, bunu Allah’ın görmediği bir yerde kesmelerini ister. Talebelerin hepsi kuytu, gizli bir yere gidip civcivi kesip getirirler. Nesîmî ise “Allah’ın görmediği yer yoktur” diyerek civcivi kesmeden geri getirir. Yine mollası onlardan ateş kullanmadan odun yakmalarını ister. Bunu da başaran Neseb’e mollası Nesîmî adını koyar. Nesîmî tandırdaki odunu da ateşsiz tutuşturur. Daha sonraları mollasından izin alan Nesîmî divane olup çöllere düşer. Gazeller söyleyip diyar diyar dolaşır. Bir süre sonra ülkenin şahı ölür. Şah seçmek için devlet kuşu uçurulur. Her defasında kuş odunculuk yaparak geçimini sağlayan fakir Emir’in kel başına konar. Sonunda onu Bağdat’a padişah yaparlar. Nesîmî ise nice yerler dolaştıktan sonra Halep’e gelir. Orada gelecekte asılacağına dair sırlarını anlatır. Söylediği gazeller üzerine mollalarla tartışır. Sözlerini yanlış anlayan mollalar Allah’a, dine, kendilerine hakaret ettiği gerekçesiyle şahtan onun asılmasını isterler. Nesîmî dara asılıp yedi gün işkence edilir, ölmez. Sonunda tabanından soyarak derisine saman tıkarlar. Getirip onu şehrin kapısına asarlar. Yaptığı yanlışın farkına varan kardeşi şah Emir perişan olur. Nesîmî’yi şahlar mezarına defnedip ona dua ve gazeller okur. Kardeşinin ölümünden sorumlu tuttuğu bütün mollaları bir araya toplayıp aynı şekilde öldürtür.

Kısaca yukarıdaki şekilde özetleyebileceğimiz konu dahilinde Andalıp edebî eserini ortaya koyarken, mahiyet itibariyle Nesîmî’ye büyük bir değer verir. Onu tarihî ve biyografik özellikleriyle yansıtırken mert ve sağlam şahsiyetli, filozof ve âlim bir şahsiyet, aynı zamanda mucizeli bir kişi olarak da göstermektedir. Nesîmî’nin ve özdeşleştirdiği Mansur’un bu özelliklerine metinden ve eserin giriş bölümünden örnekler verebiliriz.

Nesîmî’nin okuduğu mektebe gelen derviş, talebelerden hangisinin ermiş olduğunu anlamak için onlara bir civciv vererek Allah’ın görmediği bir yerde kesip getirmelerini ister. İçlerinden

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

sadece Nesîmî “Allah’ın görmediği yer yoktur” diyerek civcivi kesmeden geri getirir.(69) Nesîmî’nin derisinin yüzülmesine fetva veren müftü onun kanının pis olduğunu, her kime sıçrarsa orasının da kesilmesi gerektiğini söyler. Bu arada Nesîmî’nin bir damla kanı müftünün şahadet parmağına sıçrar. Etrafındakiler müftüye sözünü hatırlatınca o can korkusuyla hemen savunmaya geçer. Bunun üzerine Nesîmî kanlar içinde:

“Zâhıdñ bir barmagını kesseñ dönüp hakdan gaçar,

Gör, bñ misgîn aşığı, serpâ soyarlar aqlamaz”

diyerek bir doğruluk örneği sergiler.(20) Nesîmî’nin derisi yüzülünce bir de bakmışlar ki eğilip derisini almış ve bir post gibi sırtına vurup yürümüş. Kimse peşine düşmeye cesaret edememiş. Halep’in on iki kapısında bulunan kapıcılar ve halk, görmüşler ki Nesîmî, derisi sırtında, kapıdan çıkmış ve sır olmuş. Kapıcılar ve halk bir araya gelince herkes, falan kapıdan çıktı diye iddiaya girişmiş ve anlaşmış ki, o, on iki kapıdan da çıkmıştır. Şimdiki tekke ve türbe onun gömüldüğü yere değil yüzüldüğü yere yapılmış²⁴. Dar, Mansur’u görünce eğilir. (49) Dar onu asmaz. (50) Keskin hançer dilini kesmez. (50) Yedi gün darda kalır, ölmez. (50) Atılan taşlar onu yaralamaz. (50) Külünün atıldığı sular geri çekilir. (59) Enel’in doğum yapmasıyla sandık nurla dolar. (65) Nesîmî gelecek sırlarından haber verir. (66) Odunları ateş olmadan üfleyerek tutuşturur. (71) O da Mansur gibi dara asılıp işkence edilir, fakat ölmez. (84)

Andalip folklor geleneğine bağlı halk anlatmalarından da yararlanmıştır. Suyun temizleyici yönünü düşünerek sandığa koyup nehre bırakma motifi (61), mektebin avlusundaki ağacın yeşerip ışık saçması (68) ve Enel’in doğum yapması anında sandığın nurla dolmasındaki ışık motifi (65) bunlara örnek verilebilir. Yedi sayısı da halk anlatmalarında olduğu gibi Andalip’in eserinde de yerini alır. (50/7, 50/9, 78/15, 64/6). At motifine de rastlamaktayız. (57)

4. Dil Özellikleri

4.1. İmla

İncelediğimiz Türkmence metinde Türkiye Türkçesinden farklı bazı imla özelliklerine rastlıyoruz:

- Anadolu ağızlarında yer alan hırıltılı “h”nin bulunması: habar “haber”
- Geniş ve açık “e”nin mevcudiyeti: şèher “şehir”

²⁴ Hüseyin Ayan, *age.*, s. 13.

- c) Eski Türkçede ve Anadolu ağızlarında yer alan nazal “g”nin bulunması: gönül “gönül”
- d) Bütün “s” ve “z”lerin peltek telaffuz edilmesi: bazı “bazi”
- e) Telaffuzda her bir ünlünün uzununun bulunması: gürt “kurt”
- f) İkilemeler arasına tire (-) işaretinin konulması: asta-asta “yavaş yavaş”
- g) Seslenme edatı ile isim arasına virgül konulması: ey, yâr “ey sevgili”
- h) Bağlama edatı ve tamlamaların yazılışında farklılık olması dembe-dem “durmadan”

4.2. Ses Bilgisi

4.2.1. Uzun Ünlüler

Türkmen Türkçesinin en önemli ve ayırıcı özelliği uzun ünlülere sahip olmasıdır. Türk dilinde tarihî süreçteki bu özellikle ilgili araştırmalar yapılmış ve görüşler ortaya konmuştur. Köktürk ve Uygurcada aslî uzun ünlülerin bulunduğunu Osman Nedim Tuna 1960 yılında tespit etmiştir.²⁵ A. Von Gabain: “Türkmencede, Özbekçede ve diğer Türk ağızlarında uzun ünlülerin, Yakutçada uzun ünlülerin ve diftongların, Macarcadaki Türkçeden alma kelimelerde uzun ünlülerin, yahut altta kalmış ses dönüşümlerinin mevcudiyeti ve diğer bazı belirtiler, ilk Türkçenin uzun ünlülere sahip olduğunu gösterir.” demektedir.²⁶ Zeynep Korkmaz uzun ünlülerle ilgili olarak şunları belirtir: “Köktürk ve Uygur metinlerinde uzun ünlülerin bulunduğunu bilmekteyiz. Bugün yaşayan lehçelerden Yakut, Özbek vb. lehçeler dışında, Türkmençe de uzun ve ikiz ünlüleri ile tanınmış bir Oğuz lehçesidir. Son yıllardaki araştırmalar ilk hecelerdeki ünlü uzunluklarının Eski Anadolu Türkçesinde de bulunduğu ve bu uzunlukların XIII-XIV. yüzyılların hareketli metinlerinde, hem hareke işaretleri hem de elif, vav, ye gibi ünlü işaretleri yazılmak suretiyle belli edildiğini ortaya koymuştur. Bu uzunlukların zamanla Türkiye Türkçesi yazı dilinde kaybolduğu, ancak Anadolu ağızlarında yine de süregeldiği bilinmektedir.”²⁷ Talat Tekin’e göre ise Türkmençe, ana

²⁵ Osman Nedim Tuna, “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokallar”, **TDAY-Beletten** (1960), s. 213-283.

²⁶ A. von Gabain, **Eski Türkçenin Grameri** (Çev. Mehmet Akalın) TDK Yayınları, Ankara (2003), s. 33.

²⁷ Zeynep Korkmaz, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C.I, TDK Yayınları, Ankara (2005), s. 209.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

yurtta kalan Oğuzların dili olarak, Ana Oğuzcanın özelliklerini en iyi korumuş bir Türk lehçesidir.²⁸

4.2.1.1. Aslî Uzun Ünlüler

Türkmen Türkçesinde uzun ünlülerin çoğu birincil uzun ünlüler olup bunlar yazıda gösterilmemektedir. Bu tür uzun ünlüler genellikle ilk hecede yer alan ve mana farkı meydana getiren ünlülerdir. Diftonglaşma şeklinde kendini gösterenler dışında bu uzunluklar ancak sözlüklerden tespit edilmektedir. Uzun ünlü bulunduran kelimeler Türkçe isim ve fiil türü olabildiği gibi Arapça ve Farsça kökenli de olabilmektedir. Metnimizde ünlüsü uzun olduğu hâlde yanına bir de sözlüklerde uzunluğu gösteren “:” işareti konmuş kelimeler de vardır. Bunların yanında orijinalinde uzun olduğu hâlde birkaç kelime uzun ünlünün kısalduğunu görüyoruz.

Ar. ār>ār “utanma”, ET āt>āt “ad, isim”, ET bār>bār “var”, ET tāg>dāg “dağ”, Far. sevdā>sövdā “aşk, sevda”, OT yāz>yāz “yaz, ilkbahar”, ET bēş>bēş “beş”, Ar. kātīl>kā:tīl “katil, cana kıyan”, Ar. lagīn>lagī:n “kovulmuş, istenilmeyen”, Far. cihān>cahan “dünya, âlem”.

Metnimizde i, ü sesleri bazı kelimelerde y sesiyle diftonglaşarak “iy, uy, üy” şeklinde yazıda gösterilmiştir: tūş>düyş “düş, rüya”, sūcīg>süyci “tatlı”, ti->diy- “demek, söylemek”, dip>düyip “dip, temel”.

4.2.1.2. İkincil Uzun Ünlüler

Bu tür uzun ünlüler ses olayları veya ekleşme sonucu meydana gelirler: Ar. Allah>Allā “Allah”, Ar. beytullah>beytillā “Kâbe”, ne işle-p>nīşlēp “ne yapıp”, okīp “okuyup”, tovlāp “döndürüp”, pehimlēp “düşünüp”, atān “baban”, ölinçē “ölünceye kadar”.

4.4.2. Ünlü Uyumları

4.2.2.1. Damak (Kalınlık-İncelik) Uyumu

Türkmen Türkçesi yazı dilinde sağlam olan damak uyumu bu özelliğini metnimizde de gösterir. Üstelik Arapça ve Farsça bazı kelimeler de bu kurala uydurulmuştur. Bunlarda gerileyici ya da ilerleyici benzeşme görülmektedir. Türkmen Türkçesinde Türkiye

²⁸ Talat Tekin vd., *Türkmence-Türkçe Sözlük*, Simurg Yayınları, Ankara (1995), s. 7.

Türkçesine göre kalınlık-incelik uyumuna girmeyen kelimeler de uyumludur.

Far. cihân>cahan “cihan, dünya”, Ar. haber>habar “haber, bilgi”, Ar. inâyet>anâyat “iyilik, ihsan”, Ar. âyet>âyat “ayet”, garındaş “kardeş, akraba”, hanı “hani, nerede”, ene “anne”, alma “elma”.

4.2.2.2. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu

Türkmen Türkçesinde dudak uyumu tam değildir. Bu lehçemizde Eski Türkçede olduğu gibi ikinci heceden sonra çoğunlukla düz-dar ünlüler kullanılır. Türkiye Türkçesinde kök ünlüsü yuvarlak olan kelimelerde, sonraki hecelerde bulunan ünlüler yuvarlaklaşarak uyuma girmiştir. Türkmen Türkçesinde söz konusu ünlülerde yuvarlaklaşma olmadığı için dudak uyumu bozulmuştur.

Bazı kelimeler Türk dilinin tarihî gelişim süreci içinde ses değişikliklerine uğrayarak ya dudak uyumuna girmiş ya da dudak uyumunu devam ettirmiştir. Bazı kelimelerdeki ünlü uzunlukları ise dudak uyumuna engel olmuştur.

ET sebin->söyün- “sevinmek”, ET azuk>âzık “azık”, DLT kadgu>gaygı “kaygı, gam, keder”, ET berü>bēri “beri, bu yana”, ET bulıt>bulut “bulut”, gündīz “gündüz”.

4.2.3. Ünlü Değişmeleri

Metnimizde kalın ünlülerin incelemesi, geniş ünlülerin daralması, düz ünlülerin yuvarlaklaşması, ince ünlülerin kalınlaşması, uzun ünlülerin kısalması, dar ünlülerin genişlemesi, kısa ünlülerin uzaması, diftonglaşma, ünlü açıklığının artması, yuvarlak ünlülerin düzleşmesi, ünlü düşmesi, ünlü türemesi gibi ünlülerle ilgili ses olaylarına rastlıyoruz.

ET ana> ene “anne”, Ar. merhamet>merhemet “merhamet, acıma”, Ar. şart>şert “şart, vaat, karar”, Ar. azīz>ezīz “soylu, muhterem”, Ar. ahd>əhd “söz verme, yemin”, Ar. âlem>ēlem “âlem, dünya, cihan”, Far. pāk>pēk “temiz, duru, saf”, Ar. tāk>tēc “taç, taht”, sundu>sündi “verdi, takdim etti”, ET yorı->yöre- “yürümek”, Ar. hayāl>hıyāl “eğilim, istek, arzu”, Far. çenār>çınār “çınar”, él>il “insanlar, yabancı”, ér>īr “erken”, gèç>gīç “geç”, ET köpürt->küfür- “köpüklendirmek”, avuç>ovuç “avuç”, Ar. havf>hovf “koru,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

kuruntu”, Ar. havz>hovuz “havuz”, Ar. tavāf>tovāp “etrafını dönme”, Far. āvāz>ovāz “ses, seda”, Ar. san’at>sungat “sanat, ustalık, marifet”, Ar. mü’min>mü’mün “iman etmiş”, Ar. cevāb>covāp “cevap, yanıt”, Far. revān>rovān “yürüyen, giden”, Ar. evvel>ovval “önce, önceki”, Ar. evlād>ovlāt “evlat, oğul”, ET eb>öy “ev”, DLT evür-övür “çevirmek, döndürmek”, Ar. evliyā>övliyā “eren, ermiş, veli”, ET sebin->söyün- “sevinmek”, Ar. sevdā>sövdā “aşk, sevgi”, Far. gevher>gövher “elmas, inci”, Ar. devlet>dövlet “devlet, baht”, Ar. meşakkat>muşakkat “zahmet, sıkıntı”, ET bulıt>bulut “bulut”, DLT kıvan->guvan- “kıvanmak, gurur duymak”, Ar. rivāyet>rovāyat “rivayet, söylenti”, Far. sitem>sütem “baskı, zulüm”, Far. gülüstān>gülüstān “gül bahçesi”, Ar. gıybet>gıbat “çekiştirme, kötüleme”, Ar. ecel>acal “ecel, ömrün sonu”, Far. hāne>hāna “ev, yer”, Ar. hizmet>hızmat “hizmet, vazife”, Ar. kudret>gudrat “güç, kuvvet”, Ar. sefer>sapar “yolculuk, sefer”, Ar. sūret>sūrat “görünüş, biçim, suret”, Far. haste>hasta “hasta”, Ar. şu‘le>şugla “ışık, alev”, Ar. mātem>mātam “matem, yas”, Ar. ibādet>ibādat “ibadet”, Ar. garīb>garīb “kimsesiz, zavallı”, Ar. tārīh>tārīh “tarih”, Far. āsmān>āsmān “gök, gökyüzü”, Ar. sā‘at>sagat “saat”, Far. zincīr>zincir “zincir”, Far. şīrīn>şirin “tatlı, güzel, hoş”, DLT okı->oka- “okumak”, Far. bahādir>bahādar “yiğit”, ET yorı->yöre- “yürümek”, Far. dirāht>daragt “ağaç”, ET ye‘ti>yedi “yedi”, ET bér->ber- “vermek”, ET kēy->gey- “giymek”, Ar. kelime>keleme “söz, lakırdı”, Ar. hikāyet>hekāyat “olay, hadise”, Ar. ihtimāl>ehtimal “ihtimal, olasılık”, Far. mihr>mēhr “güneş”, Ar. sultān>soltān “padişah, hükümdar”, Ar. hukm>höküm “hüküm, emir”, Far. şūr>şör “tuzlu, acı”, Ar. müşkil>müşgīl “güç, zor, çetin”, DLT sūçig>süyci “tatlı”, DLT tūş>düyş “rüya, düş”, Ar. fehmi>pēhim “düşünce, akıl”, Far. zehr>zēher “zehir”, Far. şehri>şēher “şehir”, DLT togsun>togsan “doksan”, ET tutuş->tutaş- “tutuşmak, yanmak”, ET altun>altın “altın”, DLT kadgu>gaygı “kaygı, keder, tasa”, Far. bulend>belent “yüksek, yüce, üstün”, Far. bulbul>bilbil “bülbul”, Ar. sūret>sīrat “görünüş, suret”, ET türlüg>dürli “türlü, çeşitli”, Ar. Ebūbekr>Būbekr “Hz. Ebubekir”, karın>garnı “karnı”, Ar. akl>akıl→aklı “aklı”, egin>egni “omzu”, Ar. nesil>nesil→nesli “soyu, nesli”, oyun>oyna- “oynamak”, uş+ol>şol “bu, şu o”, köñül>köñli “gönlü”, Ar. ‘umr>ömür→ömrüñ “ömrün”, Ar. kahr>gahar “kızgınlık, öfke”, Far. şehri>şēher “şehir”, Ar. ayb>ayıp “suç, kusur”, Ar. bahş>bahış “bağış, ihsan”, Far. yādgar>yādīgēr “armağan, hediye”, Ar. pādşāh>pātūşāh

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

“padişah”, Far. mihrbān>mèhribān “şefkatli, sevgili”, Ar. zulm>zulum “zulüm, eziyet”, Ar. hukm>höküm “hüküm, emir”.

4.2.3. Ünsüzler

Türkmencede Türkiye Türkçesinden farklı olarak Ana Türkçedeki “ñ” ler korunmuştur. Kalın ve ince “g” ile “k” ler birer harfle gösterilmiştir. Yine “s” ve “z” ler bizdekinden farklı olarak daima peltek olarak telaffuz edilir. “g” ünsüzü gırtlığa daha yakın telaffuz edilir.

4.2.3.1. Ünsüz Değişmeleri

Metnimizde ünsüzlerle ilgili yaygın olarak ötümlüleşme, ötümsüzleşme, patlayıcılığa, sızıcılığa, dudaklılaşma, genizlileşme, ünsüz tekleşmesi, kaynaşma, ilerleyici benzeşme, erime-yutulma-büzülmeden oluşan ünsüz düşmesi, zamir “n”sinin düşmesi, ünsüz türemesi, göçüşme, ünsüz ikizleşmesi ve ayın, hemze, ñ ile ilgili değişme örneklerine rastlıyoruz. Bunlar kelime başında, ortasında veya sonunda görülmektedir.

eşitdi “işitti”, ötüpdür “geçmiştir, yaşamıştır”, Ar. ıbâdatda “ibadette”, ET küntüz>gündüz “gündüz”, ET otuñ>ödü “odun”, ET ât>ât→adı “adı, ismi”, Ar. kitâb>kitâp→kitâbı “kitabı”, ET taş>daş “dış, etraf”, ET temir>demir “demir”, ET tüz>düz “düz>ova”, ET teñiz>deñiz “deniz”, ET tört>dört “dört”, DLT kadgu>gaygı “kaygı, tasa”, ET kel->gel- “gelmek”, DLT köç->göç- “göçmek, taşınmak”, ET kün>gün “gün”, ET kök>gök “gök, gökyüzü”, OT keltür->getir- “getirmek, ulaştırmak”, Ar. kahr>gahar “öfke, kızgınlık”, yakşı>yağşı “iyi, güzel”, Ar. miskîn>misgîn “fakir, zavallı”, Ar. vakt>vagt “zaman, vakit”, Far. yeksân>yegsân “bir, berâber”, Far. leşker>leşger “asker”, ET adak>ayağa “ayağa”, Far. nemek>nêmege “tuza”, ET kiçe>gîce “gece”, Ar. hançer>hancar “hançer”, ET bıçak>pıçak “bıçak”, DLT balçık>palçık “balçık, çamur”, Ar. acâ’ib>acâp “çok tuhaf, muhteşem”, Far. bîtâb>bîtâp “halsiz, bitkin”, Ar. ilâc>alâç “çıkış yolu, çare”, Ar. tâc>têç “taş, taht”, Ar. ahd>èht “söz, yemin”, fedâ>pıdâ “feda, kurban”, Far. ferzend>perzent “evlat, oğul”, fitne>pitne “fesat, isyan”, Ar. firāk>pırāk “ayrılma, ayrılık”, Ar. sefer>sapar “yolculuk, sefer”, Ar. tefâvut>tapâvut “ayrım, fark”, Ar. İsrâfil>İsrâpıl “dört melekten biri”, Ar. vâsf>vasp “nitelik, sıfat”, ET kanyu+sı>DLT kayu+sı>haysı “hangi”, ET köpük>köfük “köpük”, ET adak>ayak “ayak”, ET adrıl->ayrıl- “ayrılmak”, DLT bod>boy

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

“boy”, Ar. bedā‘at>bezāgat “zenginlik, mal”, ET sub>suv “su”, ET yabız>yavuz “kötü, yaman”, ET eb>DLT ev/öv/üv>öy “ev”, ET kögüz>gövüs “göğüs”, ET biñ>müñ “bin”, Ar. du‘ā>dogā “dua”, Ar. şu‘le>şugla “ışık, alev”, Ar. Ken‘ān>Kengān “Filistin”, ra‘nā>ragnā “güzel, latif”, şi‘r>şığır “şiir, manzume”, Ar. rebī‘>rebīg “bahar”, Ar. ‘ādet>ādat “gelenek, alışkanlık”, Ar. İsmā‘il>İsmāyıl “Hz. İsmail”, Ar. dā‘im>dāyım “daima, her zaman”, Far. deng>deñ “denk, eşit”, Far. haht>bagt “talih, saadet”, ET yalñuz>yalguz “yalnız”, Ar. sevāb>sogāp “sevap, hayır”, goymas “bırakmaz”, Ar. hakk>hak “hak, doğru, gerçek”, ne+erse>nerse “şey, eşya”, tag+ol>>degil “değil”, tokuz+on>togsan “doksan”, neçe+ök>>niçik “neden, niçin, nasıl”, Far. ustād>ussāt “usta, üstat”, ET oltur->otur- “oturmak”, Far. pehlevān>pēlivān “pehlivan”, Far. āgāh>ēgē “uyanık, ihtiyatlı”, DLT elig>el “el”, ET kulgak>gulak “kulak”, DLT satgaş->sataş- “karşılaşmak”, Far. āheste>asta “yavaş, ağır”, artıdan “ardından”, golıda “elinde”, gülşeniden “bahçesinden”, bular “bunlar”, egnide “sırtında”, gāşıda “önünde”, nānıdan “ekmeğinden”, Far. rüşen>rövşen “nur, ışık”, DLT öğret->örget- “öğretmek”, Far. benefşe>benesfe “menekşe”, ET karı>garı “yaşlı, ihtiyar”, Far. şeker>şeker “şeker, tatlı”.

Ünsüzlerin değişmeyip korunduğu örnekler de vardır: ET kiyik>keyik “geyik, ceylan”, DLT köy->köy- “yanmak”, ET ön>öñ “önce, önceden”, ET tile->tile- “dilemek, istemek”, ET til>til “dil, lisan”, ET bar->bār “var, mevcut”, ET bol->bol- “olmak, bulunmak”, ET ber->ber- “vermek”, ET yip>yüp “ip, urgan”, Ar. tevfiķ>tovfiķ “yardım”, Ar. kāfir>kēfir “kâfir, küfreden”, Ar. sedef>sadaf “inci kabuğu”, ET ulug>ulug “ulu, büyük”.

4.3. Şekil Bilgisi

4.3.1. Yapım Ekleri

Metnimizdeki ile günümüz Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi yapım eklerinin çeşitliliği konusunda pek farklılık görülmemektedir. Eklerdeki farklılık daha çok ekin ünlüsünde görülmektedir. +İlk, +II, +sIz, nā+, +bāz, +Av(<AGU), +gīn, lā+, +kı +, zār, + veş, + bār, + vār, +çI, + daş, + dār, bī +, + gēr gibi Türkçe ve Farsça isimden isim yapan ön veya son ekler, +IA-, + A, + dA-, + Ar-, + (A) l-, + IAş- gibi isimden fiil yapan ekler, -(I)l-, -(I)n-, -(I)ş-, - t -, - Iz-, -DIr-, -Ir-, -Ar-, - gAr- gibi çatı ekleri, yani fiilden fiil yapan ekler ve -(A)k +, - (I)k-, -gın +, (I)m +, -gIr +, glcI + - A+, -I+, -mA +, -gI +, -(A) ş + gibi fiilden isim yapan ekler vardır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

gâpıllık, gutlı, düypsüz, ötsüz, nâçâr, şâhbaz, üçev, gamgîn, lâmekân, ovvalkı, gülzâr, mâhıveş, cüyibâr, buzurgvâr, bâlıkçı, yoldaş, habardâr, bîtâp, yâdıgêr, eylêp, tilêp, göger-, yôgal-, hehilleşmek, yâyıl-, âldan-, yıglaş-, ûklat-, akız-, yıgıştur-, tabşır-, gızar-, ötger-, beyekbâr, ayrıalık, basgın, ölüm, urgucı, tükel-, salma, oynaş, bolgu.

Çekimsiz filler grubunda olan fiilimsilerden isim-fiiller için -mAk, sıfat-fiiller için -An, -GAn, -Ar, -AcAk, -mİş, -gAy, zarf-fiiller için ise -Ip, (I)bAn, -gAç, -gAlI gibi eklerin kullanıldığını görüyoruz. Bunlardan bazılarının Eski Türkçe, Harezmi Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesinde görülen şekliyle kullanıldığı örnekler vardır:

bolmak, köyen, diygen, ötgen, okıgan, söver, bolacak, gâlgay, tilêp, sâralap, tamızıp, gopuban, salıban, âñlaban, bolgaç, görgaç, okıganda, ete, gâna, ölinçê, garamay, görgeli.

4.3.2. İsim Çekimi

4.3.2.1. Çokluk Eki: İsim çekiminde çokluk için +lAr eki ile kalıplaşmış olarak +An ve +z'nin kullanıldığını görüyoruz: rovâyatlar, yârânlar, oğlan, göz.

4.3.2.2. İyelik Ekleri: Türkiye Türkçesindeki gibidir. Ancak farklılık olarak ikinci şahıs ekinde damaksız n (ñ) kullanımı ile zamir n'sinin kullanılmadığı örnekler çoktur: köyünde, dârîñ, bālam, tiliden, emride.

4.3.2.3. Hâl Ekleri: İlgi hâli eki + (n) İñ'dir. İkinci heceden sonra ekin yuvarlak ünlülü şekli yoktur. Bu ekin ñ'li şekli diğer Türk lehçelerinde görülmez. Hâl eklerinden yükleme ve ilgi durumunda ünsüzle biten kelimelere gelen +nI 'lı şekil Türkiye Türkçesinden farklılık gösterir. Belirtme hâli eksiz olarak da kullanılmıştır. Yönelme hâli eki +A'dır. Ünlüyle biten kelimeler üzerine geldiğinde kelimenin son ünlüsüyle birleşerek büzülme meydana gelir. Ancak bu uzunluk yazıda gösterilmez. Metinde Eski Türkçe dönemine ait +gA ekine de sıkça rastlarız. Bulunma hâli eki +dA'dır. Ekin tonsuz şekli yoktur. Ayrılma hâli eki +dAn'dır. Bu ek ünsüz uyumuna girmez. Vasıta hâli için metnimizde bilen ve birge kelimeleri kullanılmıştır. Bilen kelimesi birle, bile, ile şekillerinde de görülmektedir. Eşitlik hâli + çA ekiyle yapılır. İsimlere eklenen +kI eki aitlik bildirir. Bulunma hâli eki üzerine geldiğinde bu eki uzun okutur. Yön gösterme hâli Eski Türkçedeki +GARl ve +rA ekiyle yapılır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

derdimniñ, munuñ, deñizni, göksümni, işni, başıga, alarga,
munda, gülden, pıçak birle, mātamlar bile, burunkıları, içgeri.
Ki andan soñra **özün+Ø** dāra asıñız

Hâl ekleri birbirinin yerine de kullanılmıştır:
Görgeç **am** hālını bakıp cemīgı dilefkār (ilgi hâli yerine)
Asıp dāra **otga** yakmak cezāsı. (bulunma hâli yerine)
Vedāglaşıp ata, ene bñ **gizga**. (vasıta hâli yerine)
Hudā **ışkida** Mansūr zār yıglāb. (vasıta hâli yerine)
Soldı bñ cahan **gülşeniden** arızı-güller. (bulunma hâli yerine)
Yördüm men oşol bādı-sabā dek çemen **içre**. (bulunma hâli yerine)

Tamlama oluşturulurken bazı örneklerde aynı anlama gelen kelimelerin kullanıldığı, bazılarının da orijinalinde olması gerektiği şekilde kurulmadığı yani kelimelerin yerlerinin farklı olduğu görülmektedir:

lutfı-enāyat, ruzı-mahşarnıñ günü, sefder pehlivan, cāhılı-nādan, Müsri-Sultan, mescidi-minber.

İsmilerin bildirme yani ek-fiil çekiminde şimdiki zaman için +dIr(<tur-ur) bildirme ekiyle 1. tip şahıs eklerinin kullanıldığını görüyoruz. İsme herhangi bir ek getirilmeden zamirler kullanılarak da yapılmıştır. Ek fiilin ayrı yazılması ve şimdiki zaman zamirlerin kullanılması Türkiye Türkçesinden farklılık gösterir: Nesimiyem, hak turur, er-men.

Ek-fiilin görülen geçmiş zamanı +dI ekiyle yapılır. Ek fiil ise hem i- hem de er- şeklinde görülmektedir: giz idi, yök erdi.

Ek-fiilin öğrenilen geçmiş zamanı için -mİş değil eken kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz: gondı eken. Ek-fiilin şartı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi -sA Ekiyle yapılmakta, ancak kelimedden ayrı olarak ek-fiile getirilmektedir: yök erse. Bu fiilin geniş zamanda olumsuzu Eski Türkçedeki gibi ermes şeklindedir: acāp ermes, gam imes.

4.3.3. Sıfat: Metnimizde sıfat türünden vasıflandırma, sayı, belirsizlik, soru bildiren örnekler vardır: gadim eyyam, pekize hulk, şol mölla, tört yār, önbirlenci gün, yārım batman, her şāmu-seher, ne çaklı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

4.3.4. Zamir: Zamir türünden kişi, işaret, soru, belirsizlik, soru ve dönüşlülük zamiri örnekleri vardır: olarga, buları, munı, kanı, kayda, bārısı, kimse, ōzi.

4.3.5. Zarf: Zarf türünden zaman, niteleme ve durum, azlık-çokluk, yer-yön zarflarına örnekler vardır: āhır, imdi, hergiz, kōp, niçe, zıyāda, niçik, kaçan, bēri.

4.3.6. Edat: Edat türünden ünleme, seslenme, sorma, gösterme, cevap, bağlama, sıralama, denkleştirme, karşılaştırma, cümle başı ve son çekim edatlarına rastlıyoruz: Vadarıga, ey, hanı, tē, elbetde, ile, yā, gēhi...gēhi, eger, yālı.

4.3.7. Fiil Çekimi: Fiil çekiminde şahıs ekleri olarak iyelik ve zamir kökenli ek ve kelimeler kullanılmaktadır. Bildirme kiplerinde görülen geçmiş zaman için -dI; öğrenilen geçmiş zaman için -Ipdr ve 19. yüzyıla kadar kullanılan -mIş; şimdiki zaman için tur-; gelecek zaman için içinde geleceğe yönelik niyet, istek ve durum kavramı taşıyan -GAy, -(V) r; geniş zaman için -(A) r ve -(I) r eki kullanılmıştır: ötdi, goşulupdır, barmış, garāp turupdır, yıgnagay men, berür men, diyar men.

4.3.7.1. Tasarlama Kipleri: Tasarlama kiplerinden emir kipi için Ø, AyIn, Eski Türkçedeki -gIl, -Iñ, IñlAr; istek kipi için -Ay ve Eski Türkçede gelecek zaman için -gAy'ın kullanımı yanında -All şekli de I. çokluk çekiminde görülmektedir. Şart kipi için -sA; gereklilik kipi için emir ve istek çekimine bu anlam verilerek kullanılmaktadır: okutgıl, gaydınlar, eyle, neyley, gaytarsa, eylegey men.

4.3.7.2. Fiillerin Birleşik Çekimi: Fiillerin birleşik çekiminde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi -Ip + dI ve klasik edebiyatta geniş zamanın hikâyesinde -Ar+dI; istek kipinin hikâyesinde -gAy+dI; geniş zamanın rivayetinde -Ar+erken; görülen geçmiş zamanın şartında -dI + sA; geniş zamanın şartında -Ar + sA eki kullanılmaktadır: kılıpdıñ, aytmış erdim, yörür erdi, bolmagay erdim, bilmes erkenler, bardım erse, bolmas erse.

Birleşik fiiller içinde yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerde et-, eyle-, bol-, kıl- filleri; kurallı birleşik fiillerde yeterlilik için bil-, tezlik için ber-, süreklilik için ise tur- ve yör- filleri - A ve -(Ip) zarf fiilleriyle birlikte kullanılır: pınhān boldı, cōş eyledi, tutabilmediler, goyaberdi, garāp turupdır, nişlēp yörüpdir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

4.3.8. İkili Şekiller: Metnimizde bazı kelime ve eklerin farklı kullanılışlarına rastlıyoruz. Aynı kelimedeki değişik ses ve ek özellikleri karşımıza çıkıyor. 18. yüzyılda Türkmençe edebî yazı dili hâline geldikten sonra hem Çağatayca unsurların hem de yeni şekillerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bu farklılık alınma kelimelerde de kendini göstermiştir. Metinde aynı anlama gelen hem bol-hem ol- ya da hem ayt- hem diy- gibi örneklerde karışık dillilik özelliği de görülmektedir. Yine eski kullanıma ait öt-, tabşır-, yan-, akız-, sayra-, ini gibi kelimelere de rastlıyoruz.

et-	derdim+niñ	mektep
eyle-	şäh+ıñ	mekdep
Mustafa+ga	bol-	otur-
halk+a	ol-	oltur-
ortası+da	biz+e	sâral-
ortasın+da	biz+ge	sârar-
gatı	kanı	pâtışâh
gatıg	hanı	pâtışâ
sapar	söyle-	tık-
safar	sözle-	dık-
söv-	yatır-	ulu
söy-	yatur-	ulug
	yatgur-	ullu

4.4. Cümle Bilgisi

4.4.1. Kelime Grupları: Metnimizde kelime gruplarından belirtili, belirtisiz ve zincirleme isim tamlamalarına, sıfat tamlamasına, tekrar, isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil, edat, bağlama, unvan, ünlem, sayı, birleşik isim ve birleşik fiil gruplarına rastlıyoruz: anıñ emride, babañ+ø aldında, hâl tili, tamamı-ömri-men, asılğan derini, tēze-tēze, ukūbet eylemek, görgen zamānı, yüzüñ görgeli, mert üçin, gıce-u gündiz, Lukmān hekīm, eyā dost, ön sekiz müñ, beytilharem, kēfir boldı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

4.4.2. Cümlelerin Öğeleri: Cümlelerin öğelerinde yüklem, özne, nesne, yer tamamlayıcısı, zarf ve cümle dışı unsurlar görüyoruz: sakladı, ehli imân, bizlerni, Halep şehride, gicede, aşig-â.

Açıp **kur’ânı** “okı” diyip buyurgan.

Gicede götürüp düypsüz denizge.

4.4.3. Cümle Türleri: Cümle türlerinde yüklem çeşidine göre fiil ve isim cümlesi, yüklem yerine göre kurallı ve devrik cümle, anlamına göre olumlu, olumsuz, soru, şart, istek, ünlem ve emir cümlesine rastlıyoruz: yanında sakladı, eylep tövekgel. Meniñ gâlmadı bir zerre mecâlim. Olarga rahmeti-hak bir demde sed bâr. Ki ol demde anıñ tilin kesiniz. Goşulmasdır ol öz deñi birlen. Ne munça bîsabrılık kılır siz. Şehirler gapısın beklese bolar. Yâ, ente hekîm, âlemi-küll hâlıkı-ekber.

Yapısına göre basit, iç içe birleşik, şartlı birleşik, sıralı ve bağlı cümle örneklerine rastlıyoruz: Okadı köp dogâyı-fâtihalar. Buyurdı şâh “Getir darvâzaga” diyip. Maña okut eger bilseñ kur’ânıñ. Anı çırladı, Nesîmge berdi. Rehim etmedi ki Şimri, anı hancar ile çaldı.

Kısaltmalar ve İşaretler

age.	: Adı geçen eser	°	: Ayın
Ar.	: Arapça	-	: Fiile bağlanmayı gösterir.
Ses	bilgisinde kelime başı, sonu ya da içinde		bulunmayı gösterir.
C.	: Cilt	,	: Hemze
çev.	: Çeviren	+	: İsme bağlanmayı gösterir.
DLT	: Divanü Lügati’t –Türk>		: Bu şekilden gelir.
ET	: Eski Türkçe	è	: Açık e
Far.	: Farsça	é	: Kapalı e
OT	: Orta Türkçe	G	: g, k
s.	: Sayfa	I	: ı, i, u, ü
vd.	: Ve diğerleri	ñ	: Damaksıl n
vs.	: Vesaire	Ø	: Şekil olarak kaybolmayı ifade eder.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

KAYNAKÇA

- AÇA Mustafa; **Oğuznamecilik Geleneği ve Andalıp Oğuznamesi**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003.
- AYAN Hüseyin, Nesîmî, **Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni**, C. I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara (2002).
- BURAN Ahmet-Ercan ALKAYA; **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara (2001), s. 65-100.
- CAFEROĞLU Ahmet; **Türk Dili Tarihi**, C.I-II, Enderun Kitabevi, İstanbul (2000).
- ERCİLASUN Ahmet Bican; **Başlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, İstanbul (2004).
- ERDEM Melek; **Türkmen Türkçesinde Metaforlar**, Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi: 6, Köksav Yayınları, Ankara (2003).
- GABAİN A. Von; **Eski Türkçenin Grameri**, Çeviren: Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara (2003).
- GÜLSEVİN Gürer-Erdoğan BOZ; **Eski Anadolu Türkçesi**, Gazi Kitabevi, Ankara (2004).
- HAMZAYEV M. Ya.; **Türkmen Dilinin Sözlüğü**, Türkmenistan İlimler Akademiyası Dil Bilimi İnstitüsü, Aşgabat (1962).
- KARA Mehmet; **Türkmen Türkçesi Grameri**, Gazi Kitabevi, Ankara (2005).
- KORKMAZ Zeynep; **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C.I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara (2005).
- KÖPRÜLÜ M. Fuad; **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Akçağ Yayınları, 9. Baskı, Ankara (2003).
- MEREDOV A., **Nurmuhammet Andalıp-Lirika**, Türkmenistan SSR İlimler Akademiyası Magdımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitüsü, "İlim" Neşriyatı, Aşgabat (1976), s. 5-31.
- ÖZTÜRK, A. **Nurmuhammet Andalıp'ın Nesîmî Adlı Eseri (Giriş-Dil Özellikleri-Metin-Sözlük)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Danışman: Prof. Dr. Gürer Gülsevin) İzmir 2008, XXIV-484-120 s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

TEKİN Talat vd.; **Türkmençe-Türkçe Sözlük**, Simurg Yayınları, Ankara (1995).

TOPARLI Recep vd.; **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara (2003).

TUNA Osman Nedim; “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, **TDAY-Belleten 1960**, 2. Baskı, Ankara (1988), s. 213-282.

Türk Lehçeleri Grameri, Editör: Ahmet B. Ercilasun, Akçağ Yayınları, Ankara (2007).

TÜRKMEN Fikret; Gurbandurđı GELDİYEV; **Türkmen Şiiri Antolojisi**, Türksoy Yayınları, Ankara (1995).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008